

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
АВТОМОБІЛЬНО-ДОРОЖНІЙ ІНСТИТУТ
ДЕРЖАВНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
"ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ"

Факультет «Автомобільні дороги»
Кафедра «Екологія та безпека життєдіяльності»

Затверджую:
Декан факультету
_____ В.В. Пархоменко
« ____ » _____ 2009 р.

Рекомендовано:
Навчально-методичною
комісією факультету
протокол засідання № _____
від « ____ » _____ 2009 р.
Голова комісії
к.т.н., доц. _____ Л.М. Морозова

РОБОЧА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

дисципліни циклу підготовки бакалаврів
«Заповідна справа»
галузь знань 0401 – «Природничі науки»
напрямок підготовки 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища
та збалансоване природокористування»
Курс – III, семестр – 6

Рекомендовано кафедрою «Екологія та безпека життєдіяльності»
протокол № _____ від « ____ » _____ 2009 р.

Докт. тех. наук

С.П. Висоцький

Програму склав

Ст. викладач

« ____ » _____ 2009 р.

В.Г. Литвиненко

ГОРЛІВКА 2009

1. АНОТАЦІЯ

Заповідна справа - екологічна дисципліна, предметом якої є розробка концепції та пошук шляхів збереження природного різноманіття за допомогою створення об'єктів природно-заповідного фонду в умовах наростання у природних екосистемах незворотних змін, спричинених антропогенним впливом. Метою заповідної справи є збереження біологічного різноманіття та в цілому природних ландшафтів. Для досягнення цієї мети виникає необхідність у реалізації певних завдань природоохоронного, економічного, соціального і політичного плану, формалізації підходів до організації об'єктів ПЗФ, розробці критеріїв оцінки порушень цілісності природних екологічних систем.

I. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ РОЗДІЛ

Мета курсу

Дати знання про існуючі природоохоронні зони, що особливо охороняються, в Україні і методах управління ними

Задачі курсу

- викласти наявні дослідження і розробки по історії і географії заповідників в Україні
- показати необхідність утворення заповідників і інших ЗПТ
- пояснити відмінні риси різних типів ЗПТ
- ознайомити про існуючі ЗПТ в Україні
- дати знання про методи управління ЗПТ
- Ознайомити з кращими світовими ОПТ та пам'ятниками природи.

Місце курсу в системі біологічної освіти

Учбова дисципліна «Заповідна справа» тісно пов'язана з викладанням таких курсів як «Охорона і відтворення рідкісних видів, що особливо охороняються», «Охорона природи», «Екологія природних екосистем», «Екологія». Свій внесок в курс «Заповідну справу» вносять і загальні знання, що висловлюються в таких дисциплінах як «Зоологія», «Ботаніка», «Екологія», «Екологія популяцій», «Орнітологія», «Біологія» і т.д. Об'єднане вивчення всіх курсів дозволяє розширити і поглибити пізнання у вивченні еволюційних процесів в умовах антропогенної дії на природні екосистеми.

Вимоги до рівня освоєння змісту курсу

Студенти, як майбутні фахівці управлінської сфери повинні знати:

- теоретичні основи функціонування, цілей і задач різних типів ЗПТ;
- правові, нормативні і організаційні основи роботи ЗПТ;
- видовий склад тваринного і рослинного світу, що охороняється;
- методи дослідження навколишнього середовища при роботі в ОПТ;
- методи прогнозування еволюційних процесів в екосистемах і розробку моделей їх наслідків.
- перелік ОПТ в Україні та регіонах, їх статус та організацію і управління.

Фахівець у області заповідної справи повинен уміти:

- проводити екологічні дослідження;
- прогнозувати і оцінювати біологічні процеси в екосистемах;
- планувати і здійснювати заходи щодо підвищення ефективності роботи ОПТ.

II. ЗМІСТ КУРСУ

1	Тема 1. Чинники антропогенного порядку, що зумовили необхідність організації заповідних територій. Посилення «технічного прогресу» і необхідність охорони тварин, рослин, ландшафтів.	2	1
2	Тема 2. Території, що охороняються: Заповідники, Національні парки, Заповідники, Пам'ятники природи, Захисні смуги. Заповідники – одна з найнадійніших і ефективніших форм збереження природних екосистем, з метою вивчення їх еволюції в умовах відсутності антропогенного втручання в природні процеси.	2	1
3	Тема 3. Історія розвитку заповідної етики та ідеології. Вчені 18 – 19 століть. про необхідність збереження еталонних незайманих ділянок при осмисленому використуванні ресурсів природи Навчально-виховне значення заповідної справи.	2	0,5
4	Тема 4. Заповідна справа, як самостійна наукова дисципліна, що знаходиться на стику наук. Специфічність і багатоплановість заповідної справи. Термін Conservation biology за рубежом і біологія охорони в Україні – частина біологічної науки, пов'язана з розробкою принципів збереження і відновлення природних екосистем.	2	1
5	Тема 5. Історія розвитку заповідної справи. Кам'яне століття – своєрідне почало Заповідної справи. Система запусків – як тимчасова заборона полювання у народів півночі. Матеріально-практичні і естетично-культурні передумови створення територій, що охороняються. «Священні місця», «шаманські гаї», Етнічні заповідники у	2	0,5

	<p>південних етносів. «Заповідні» території в Староруській державі «Київська Русь» і в подальші сторіччя (XI-XVIII в.). Значення цих територій в збереженні диких тварин. Роль Петра I в охороні природи. Заповідна справа в період СРСР. Причини, що зумовили утворення перших заповідників. Вимоги до режиму заповідності. Заповідні території в перші два-три десятиліття в СРСР. Які види тварин в них охоронялися. Роль заповідників в збереженні рідкісних і зникаючих тварин і рослин. Розвиток заповідної справи в Незалежній Україні.</p>		
6	<p>Тема 6. Причина створення заповідних територій. Обумовленість полювального і академічного підходу, їх принципові відмінності. Роль заповідних територій в екологічній освіті та вихованні. Країці світові заповідні природні території</p>	2	1,5
7	<p>Тема 7. Чим є і що мають в своєму розпорядженні заповідники? Науково-дослідна частина заповідної справи в природі і її складові. Лабораторна частина, її спеціальне наукове устаткування, службові приміщення, житловий фонд, транспортні засоби, наукові бібліотеки, музеї в природі і наукові колекції. Організація наукових досліджень в заповідниках, увага до цих питань відомств, що прямо відповідають за їх діяльність і наукової громадськості країни. Типові програми наукового напрямку, обговорення їх на національних і регіональних конференціях. Уніфікація наукових програм. Літопис природи, як обов'язкова форма спостережень. Цілі і задачі їх і складові напрями: динаміка змін чисельності тварин, спостереження над фенологією, плодоношенням, рідкісними видами, унікальними явищами природи і т.д.</p>	2	1

8	<p><i>Тема 8. Заповідники як наукові установи, їх роль в розвитку фундаментальної науки в Україні. Основні віхи заповідної діяльності</i></p>	2	0,5
9	<p><i>Тема 9. Біосферні заповідники.</i></p> <p><i>Головні задачі. Спеціальне зонування. Значення зони ядра, буферної зони, зони відновлення і зони традиційного господарського використання природних ресурсів. Питання ототожнення заповідників з біосферними резерватами в плані передачі надр, землі і інших природних об'єктів.</i></p> <p><i>. Спроби зонування існуючих заповідників при організації біосферних резерватів. Вимоги до біосферних резерватів: мінімальний розмір в густонаселених, слабонаселених і малонаселених районах. Місце створення біосферного резервату по відношенню до території біомів (у типових або охоронних умовах) і чому? Режим заповідного ядра біосферного резервату, екологічний моніторинг – його цілі і задачі.</i></p>	2	1
10	<p><i>Тема 10. Національні природні парки, їх цілі і задачі.</i></p> <p><i>Статус національних парків. Органи їх утворення, власність. Режим парку: заповідна функціональна зона, що особливо охороняється, пізнавального туризму, рекреаційна, охорона історико-культурних об'єктів, обслуговування відвідувачів, господарського призначення. Задачі кожної зони. Режим в районах мешкання місцевого населення, заборонені види користування.</i></p>	2	2
11	<p><i>Тема 11. Заповідники, їх цілі і задачі, призначення. Роль в збереженні біологічної різноманітності</i></p>	2	1

12	Тема 12. Ресурсна значущість природно-заповідних територій, Проблеми охорони, оцінки і управління.	2	1
13	Тема 13. Ботанічна значущість природно-заповідних територій. Пріоритетні критерії ботанічної цінності і їх застосування для визначення ботанічної цінності ПЗТ окремих регіонів. Типовість ПЗТ: ландшафтно-цінотична, цінотична і флористична репрезентативність, цінність, значущість, рідкість і унікальність Цінність природних територій, що охороняються, в ресурсному відношенні.	3	2
	Тема 14. Екологічна значущість природно-заповідних територій. Екологічні функції лісової рослинності. Еколого-економічна оцінка корисних функцій лісів природно-заповідних територій. Оцінка водозахисної, регулюючої, флористичної і цінотичної значущості природних територій, що охороняються, Класифікація функцій лісів: соціальний клас функцій; господарсько-екологічний; ландшафтно-стабілізуючий і господарсько-сировинний клас функцій. Таксономічні одиниці.	3	2
	Тема 15. Основні елементи правового режиму рідкісних і зникаючих видів фауни. Охорона рідкісних і зникаючих видів (Червона книга, захисні ділянки територій і акваторій, збереження окремих рідкісних видів). Добування і оборот рідкісних і зникаючих видів. Відповідальність (адміністративна, кримінальна, цивільна) у сфері охорони рідкісних і зникаючих видів. Міжнародна торгівля видами фауни, що знаходяться під загрозою зникнення (Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що знаходяться під загрозою зникнення	2	1

	<i>адміністративні органи, регулювання торгівлі осетровими, роль Державного митного комітету).</i>		
	<i>Тема 16. Відповідальність за порушення законодавства про використання і охорону тваринного світу. Перелік діянь, за які наступає відповідальність за чинним законодавством.</i>	2	0,5

4.3 Перелік типових завдань до 1-го модульно-рейтингового контролю знань студентів

1. Заповідна справа як наука, цілі і задачі.
2. Організаційно-правові форми об'єктів природно-заповідних територій.
3. Які об'єкти входять в мережу природно-заповідних територій України, їх класифікація.
4. Корінна ознака відмінності природно-заповідних об'єктів і яке вони можуть мати значення.
5. Способи збереження територій і об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ).
6. Поняття режиму об'єктів ПЗФ.
7. Характеристика заповідника як об'єкта ПЗФ.
8. Характеристика національного природного парку як об'єкта ПЗФ.
9. Характеристика регіонального ландшафтного парку як об'єкта ПЗФ.
10. Характеристика заповідника як об'єкта ПЗФ.
11. Характеристика пам'ятника природи і заповідного урочища як об'єкта ПЗФ.
12. Характеристика дендропарку і зоопарку як об'єкта ПЗФ.
13. Характеристика ботанічного саду і парку содово-паркового мистецтва як об'єкта ПЗФ.
14. Роль природно-заповідних територій в екологічному вихованні.
15. Задачі культурно-освітньої роботи і екологічного виховання.
16. Основні напрями екологічного виховання в заповідниках і національних парках.
17. Форми проведення еколого-виховної роботи в об'єктах ПЗФ.

18. Історія розвитку екологічної етики на території колишнього Радянського Союзу.

19. Історія розвитку екологічної етики за рубежом.

20. Екологічна етика і заповідна справа.

21. Чотири базові правила поведінки по відношенню до дикої природи.

22. Шість моральних принципів відношення до дикої природи.

23. Цінності дикої природи і природоохоронні мотивації.

24. Основні напрями в екологічній етиці.

25. Автори напрямів екологічної етики і їх основні ідеї.

26. Екологічна етика і природоохоронна естетика.

27. Ботанічна значущість природно-заповідних територій (ПЗТ).

28. Пріоритетні критерії ботанічної цінності ПЗТ і параметри оцінки їх типовості.

29. Суть ландшафтно-ценотичної репрезентативності ПЗТ.

30. Суть ценотичної репрезентативності ПЗТ.

31. Суть флористичної репрезентативності ПЗТ.

32. Параметри оцінки рідкості рослинного миру ПЗТ.

33. Критерії пріоритетності ботанічної цінності ПЗТ.

34. Флористична значущість ПЗТ.

35. Три групи представленості видів з «Червоної книги».

36. Характеристика груп рослин представленості видів з «Червоної книги».

37. Цінотична значущість ПЗТ.

38. Параметри оцінки ценотичної значущості ПЗТ.

39. Історія розвитку заповідної справи в Україні.

4.4 Перелік типових завдань до 2-го модульно-рейтингового контролю знань студентів

1. Екологічна значущість ПЗТ.

2. Екологічні функції лісової рослинності ПЗТ.

3. Суть позитивного екологічного впливу лісів.

4. Класифікація функцій лісів і її склад.

5. Соціальний клас функцій лісів і його характеристика.

6. Господарсько-екологічний клас функцій лісів і його характеристика.

7. Ландшафтно-стабілізуючий клас функцій лісів і його характеристика

8. Господарсько-сировинний клас функцій лісів і його характеристика

9. Водозахисний підклас функцій лісів і його характеристика

10. Еколого-захисний підклас функцій лісів і його характеристика

11. Санітарно-гігієнічний підклас функцій лісів і його характеристика

12. Що є вищою таксономічною одиницею класифікації функцій лісів.

13. Якими умовами визначається кожна функція лісу?

14. Еколого-економічна оцінка корисних функцій лісів ПЗТ.

15. Поняття лісу як поліфункціональної системи.

16. Оцінка соціально-економічних функцій лісу.

17. Водозахисні функції лісу і їх оцінка.
18. Грунтозахисні властивості лісових рослин і їх оцінка.
19. Економічна ефективність рекреаційних функцій лісу.
20. Атмосфероохоронні функції лісу і їх оцінка.
21. Екологічна значущість і доцільність проведення рубок на ПЗТ.
22. Правові аспекти проведення рубок дерев на ПЗТ.
23. Точки зору по відношенню до проведення рубок дерев на ПЗТ.
24. Цілі проведення рубок дерев на ПЗТ.
25. Проблеми проведення рубок відходу на ПЗТ
26. Ресурсоведенчеська значущість ПЗТ.
27. Групи ресурсоведенчеських заповідників і їх характеристики.
28. Цілі ресурсоведенчеських заповідників.
29. Проблеми охорони природних ресурсів на ПЗТ.
30. Три ідеології заповідної справи і їх суть.
31. Суть ідеології ресурсизму в Заповідній справі.
32. Суть ідеології класичної заповідної справи.
33. Суть ідеології "глибинної екології" в Заповідній справі.
34. Характеристика ОПТ басейну р. Дніпро Російської Федерації.
35. Характеристика ОПТ басейну р. Дніпро Білорусі.
36. Характеристика ОПТ басейну р. Дніпро України.
37. ОПТ України які увійшли до переліку 100 великих заповідників і парків миру і їх характеристика.
38. ОПТ Європи і Миру які увійшли до переліку 100 великих заповідників і парків миру і їх характеристика.

III. ФОРМИ КОНТРОЛЮ

Залік

4.3 Перелік типових завдань до 1-го модульно-рейтингового контролю знань студентів

4.5 Перелік типових завдань до заліку

До семестрового контролю – заліку винесені питання 1-го та 2-го модульно-рейтингового контролю знань.

IV. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ

Список літератури

1. Реймерс Н.Ф., Штільмарк Ф.Р. природні території, що Особливо охороняються. - М.: Думка, 1978. – 259 з.
2. Природа заповідників і її зміни під впливом природних і антропогенних чинників. - М., 1982.-118 з.
3. Гріщенко Ю.М. Основи заповідної справи. - Рівне: РДТУ, 2000. - 239 с.
4. Законодавство України про екологію. - К.: КНТ, 2004. - 440 с.
5. Заповідники і національні природні парки України / Ред. В. Шевчук та ін. - К.: Вища школа, 1999.-232 с.
6. Караката И.И. Экологическое право Украины. - Одесса: Латстар, 2001. - 478 с.
7. Ковальчук А. Заповідна справа. - Ужгород, 2003. - 245 с.
8. Природно-заповідний фонд України загальнодержавного значення / Ред. В.Б. Леоненко та ін. - К., 1999. - 240 с.
9. Розбудова екомережі України / Ред. Ю.Р. Шеляг-Сосонко. - К., 1999. - 127 с.